

UNIVERZA V LJUBLJANI
TEOLOŠKA FAKULTETA

Klara Lokovšek

**POVEZAVA MED VZDUŠJEM V
DRUŽINI IN ODNOSI Z VRSTNIKI V
PUBERTETI**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
TEOLOŠKA FAKULTETA
VISOKOŠOLSKI STROKOVNI ŠTUDIJSKI PROGRAM TEOLOGIJA

Klara Lokovšek

**POVEZAVA MED VZDUŠJEM V
DRUŽINI IN ODNOSI Z VRSTNIKI V
PUBERTETI**

DIPLOMSKO DELO

Mentorica: izr. prof. dr. Tanja Repič Slavič

Ljubljana, 2016

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici izr. prof. dr. Tanji Repič Slavič za vloženi čas in nasvete, ki so mi bili v veliko pomoč pri izdelavi diplomskega dela.

Rada bi se zahvalila tudi svoji družini za vso podporo v času celotnega študija ter za vse vzpodbudne besede, ki so mi pomagale priti do te točke v življenju.

Nenazadnje bi se ob tej priložnosti zahvalila tudi fantu Lojzu za razumevanje in veliko mero potrpljenja, ki mi jo je nudil v času pisanja diplomskega dela.

KAZALO

UVOD.....	1
1. DRUŽINA IN ODNOSI V NJEJ.....	3
1.1 Opredelitev in pojem družine	4
1.2 Tipi družin	5
1.3 Funkcije družine	7
1.3.1 Funkcionalne družine.....	8
1.3.2 Disfunkcionalne družine	9
1.4 Družina kot sistem	10
1.4.1 Odprti in zaprt družinski sistem.....	11
1.4.2 Podsystemi	11
1.5 Družina – prva in glavna vzgojiteljica	11
1.5.1 Različni stili vzgoje	12
1.6 Družinsko vzdušje.....	14
1.7 Povezava med odnosi v družini in razvojem v puberteti	16
2. PUBERTETA IN RAZVOJ OSEBNOSTI	18
2.1 Obdobje adolescence.....	19
2.1.1 Zgodnja adolescenca (od 11. do 14. leta).....	20
2.1.2 Srednja adolescenca (od 15. do 16. leta).....	21
2.1.3 Pozna adolescenca (od 17. do 18. leta)	21
2.2 Psihosocialni razvoj v puberteti.....	22
2.3 Moralni razvoj v puberteti.....	23
2.4 Čustveni razvoj v puberteti.....	24
2.5 Družine s pubertetnikom	24

3. ODNOSI MED VRSTNIKI	26
3.1 Vloga vrstnikov.....	27
3.2 Značilnosti vrstniških skupin.....	28
3.3 Socialne mreže pubertetnika.....	29
3.3.1 Prijateljski odnosi.....	29
3.3.2 Družbe	30
3.3.3 Klike.....	30
3.3.4 Socialna omrežja kot nov način komunikacije med vrstniki.....	31
3.4 Socialni položaj pubertetnika v družbi.....	32
3.5 Razlike med spoloma v odnosu med vrstniki.....	33
3.6 Povezava med odnosom v družini in odnosom do vrstnikov	34
4. ODNOS DO BOGA.....	37
4.1 Podoba in pojem družine v Svetem pismu	37
4.1.1 Stara zaveza	37
4.1.2 Nova zaveza.....	38
4.2 Verska vzgoja	39
4.3 Odnos pubertetnika z Bogom	41
ZAKLJUČEK.....	43
POVZETEK.....	44
SUMMARY	45
REFERENCE.....	46

UVOD

V diplomskem delu bomo predstavili, kako so družinsko okolje in odnosi v njem povezani z otrokovim razvojem. Podrobneje se bomo posvetili obdobju pubertete, saj predstavlja pomemben del človekovega fizičnega in intelektualnega razvoja. Obdobje pubertete je tudi čas delne separacije od staršev, saj se posameznik vedno bolj odpira zunanjemu okolju. Vrstniki postanejo bolj pomembni v življenju posameznika, kar na nek način na novo opredeli in preizkusi tudi družinske odnose. Odnosi v družini so tako v veliki meri povezani tudi z zmožnostjo formiranja kvalitetnih odnosov z vrstniki.

Glavni poudarki diplomskega dela bodo na predstavitvi družine v kontekstu sistema, kjer je otrok deležen prve komunikacije in socializacije. Predstavili bomo tudi obdobje adolescence z glavnim poudarkom na obdobju pubertete, ko posameznik najbolj išče in potrebuje interakcijo z vrstniki. Ugotavljali bomo, kakšna je povezava med vzgojo in določenim vzdušjem v družini ter posameznikom in njegovo uspešno ali manj uspešno interakcijo z vrstniki.

Pri pisanju diplomskega dela smo si zastavili naslednje cilje:

- predstaviti družino kot temelj, njeno funkcijo, pomen in tipe družine;
- predstaviti družino kot sistem, kjer se določajo pravila za življenje;
- predstaviti razvojno stopnjo adolescence s poudarkom na puberteti;
- predstaviti odnose v družini v povezavi z mladostnikovim razvojem in
- ugotoviti povezavo med družinskimi odnosi in odnosi z vrstniki.

V diplomskem delu smo uporabili deskriptivno metodo raziskovanja in s pomočjo domače in tuje literature preučili obravnavano tematiko.

Namen diplomskega dela je predstaviti družino kot primarno in glavno okolje, v katerem se posameznik uči medsebojnih odnosov, na podlagi katerih kasneje formira tudi odnose z vrstniki. Družine s pozitivnim družinsko vzdušjem, v katerem prevladujejo sočutje, razumevanje in sprejemanje, se lažje prilagodijo na spremembe, ki jih prinaša obdobje pubertete, hkrati pa so posamezniku zmožne nuditi podporo v medvrstniških odnosih.

Z diplomskim delom želimo doprinesi k boljšemu razumevanju in poznavanju obravnavane tematike.

1. DRUŽINA IN ODNOSI V NJEJ

V prvem poglavju diplomskega dela bomo predstavili različne definicije, tipe in funkcije družine. Družino bomo predstavili tudi kot sistem, znotraj katerega se uresničuje hierarhija odnosov družinskih članov. Podrobneje bomo opisali različne stile vzgoje ter njihove prednosti in slabosti za posameznika. Na koncu poglavja pa bomo predstavili povezavo med družinskim vzdušjem in razvojem posameznika v puberteti.

Družina je življenjska skupnost in temeljna družbena celica. Družino je težko opredeliti z eno samo definicijo, saj se tipi družin razlikujejo glede na tistega, ki jo definira. Včasih so bile najbolj razširjene jedrne družine ali nuklearne družine, danes pa so vedno bolj v porastu drugačni tipi družin. Najpogostejši razlogi za to so ločitve, zmanjševanje števila porok, zmanjševanje natalitete, povečevanje raznolikih družinskih oblik. Družina predstavlja temelj vsake družbe, ne samo kot reproduktivna skupnost, ampak tudi kot prostor, kjer se razvijajo in prenašajo vrednote na potomstvo (Rotar-Pavlič in Pesjak 2012, 300).

V človeški zgodovini so vrednote zmeraj igrale pomembno vlogo. Za pretekla obdobja so bile značilne predvsem patriarhalne družine, ki so oblikovale tudi človekov življenjski okvir (Juhant 1999, 30).

Kompan Erzar (2003, 25) navaja, da je družina temeljna struktura, v kateri se razvija oziroma nastaja človekova identiteta. Skozi odnose s starši in med staršema se otrok razvija in oblikuje svojo vrednostno lestvico, kar je osnova za vse prihodnje odnose.

Družina je sistem, v katerem so družinski člani povezani skozi odnose, in čeprav se samostojno razvija, je povezana tudi s širšim okoljem. Družino spreminjajo tako notranji kot zunanji dejavniki, zato je potrebno vzdrževati ravnotežje, ki ohranja varen in zdrav družinski sistem (Ramovš 1986, 111).

Družina je prav tako zaključen vrednostni sistem, znotraj katerega družinski člani zadovoljujejo svoje potrebe po opori, samostojnosti, razvoju in komunikaciji. Posamezniki se znotraj družine oblikujejo v čustveno stabilna, racionalna in samostojna

bitja. Nudenje varnega okolja v družini otroku omogoča izgradnjo zdrave identitete (Rotar-Pavlič in Pesjak 2012, 300-301).

1.1 Opredelitev in pojem družine

Slovar slovenskega knjižnega jezika družino opredeljuje kot zakonski par z otroki ali brez njih (ISJFR ZRC SAZU 2015).

Bergant (1981, 9-10) navaja, da družina predstavlja okolje, kjer se rojevajo otroci in kjer sobivata najmanj dve generaciji ljudi, ki sta med seboj povezani. Ta definicija družine se prišteva med biološke definicije. Pomemben pa je tudi sociološki vidik, ki ni tako enostranski kot biološki. Ta vidik poudarja, da naloga družine ni samo rojstvo otrok, temveč tudi skrb za hrano, vzgojo in socializacijo otrok, občutek varnosti, ljubezni ... Družina tako opravlja več različnih funkcij (biološko, sociološko, ekonomsko, pravno-varstveno itd.).

Družina je sistem z lastnim notranjim dogajanjem, ki pa je tesno povezano z dogajanjem v njenem okolju. Ima svoja socialna pravila, zgodovino, obrede in svoj sistem odnosov (Tomori 1994, 10).

Gostečnik (2006, 416) navaja, da je družina organsko-socialno-afektivni sistem. Tvori ga skupek interaktivnih elementov oziroma odnosov, ki so hierarhično organizirani in medsebojno odvisni ter kot taki predstavljajo osnovno pripadnost drug drugemu.

Kot smo že v predhodnem poglavju omenili, je v preteklosti prevladovala predvsem patriarhalna družina. S časoma in s številnimi družbenimi, sociološkimi in ekonomskimi spremembami pa so se pričele razvijati tudi druge oblike družin.

1.2 Tipi družin

Potočnik (2010, 12) navaja, da se slika tradicionalne družine spreminja. Že nekaj let je mogoče zaslediti zmanjšano število porok (Slovenija je v Evropi na zadnjem mestu), nataliteta pa pada. Vzpodbudno pa je, da 83 % Slovenk in Slovencev družino še vedno navaja kot najpomembnejšo vrednoto.

Različni strokovnjaki družino delijo na različne načine, zato je težko podati le eno definicijo. Ena izmed delitev je Brownova tipologija, ki se je tudi v zadnjih desetletjih najbolj uveljavila (Rener idr. 2006, 17). Po tej razdelitvi ločimo:

- jedrne družine

V zahodni družbi je še vedno najbolj pogosta jedrna oziroma nuklearna družina. Za to obliko je značilno, da skupaj živita partnerja nasprotnega spola in skupaj vzgajata in skrbita za otroke (Hudej 2003, 41).

- klasične razširjene družine

V to tipologijo razvrščamo družine, ki jih tvori več jedrnih družin (povezuje jih sorodstveno razmerje), in pa družine, ki so horizontalno in vertikalno razširjene (Rener idr. 2016, 17).

- enostarševske družine

Enostarševske družine predstavljajo obliko družine, ki je v zadnjih desetletjih v porastu. V Sloveniji v enostarševski družini tako živi že četrtnina otrok, večino teh družin predstavlja mati s svojimi otroci. Starši v takšnih družinah se vsakodnevno srečujejo s finančnimi in emocionalnimi izzivi ter večjo odgovornostjo (Hudej 2003, 41).

- reorganizirane družine

Glavna značilnost takšnih družin je, da v njej sobivata starš s svojimi otroci in nov partner. Najbolj pogosta ureditev pri reorganiziranih družinah je mati s svojimi otroci in njihov očim (Hudej 2003, 41).

Sodobno družinsko življenje se spreminja. V Sloveniji se zmanjšuje število zakonskih zvez, loči se četrtnina zakoncev, v porastu pa je število zunajzakonskih partnerstev. Družinska dinamika takšnih družin je drugačna kot pri jedrni obliki, potrebno pa je tudi več medsebojnega usklajevanja in dogovarjanja (Rotar-Pavlič in Pesjak 2012, 305).

- modificirane razširjene družine

Za modificirane razširjene družine je predvsem značilno, da ne živijo skupaj, a kljub geografski ločenosti skrbijo za redne medsebojne stike in podporo (Rener idr. 2006, 17).

Omeniti je še potrebno posebne vrste družin, kjer otroke ne vzgajajo njihovi biološki starši, temveč drugi ljudje. Veliko otrok danes odrašča v družinah istospolnih partnerjev, v rejništvu ali v posvojiteljskih družinah. Kljub temu da so omenjeni tipi družin obravnavani kot posebne vrste družin, pa je njihovo poslanstvo enako vsem ostalim tipom družin (Satir 1995, 129).

Družino je mogoče deliti tudi glede na njene meje. To pomeni glede na meje, ki jih družina postavlja med seboj in okoljem. Na podlagi tega poznamo zaprte, poljubne in odprte družine. V zaprtih družinah so meje in vloge strogo postavljene in hierarhično urejene. Posameznik je prisiljen živeti po ustaljenih pravilih, ki ne dopuščajo izražanja lastnih potreb, želja ... Poljubna družina ali z drugimi besedami anarhična družina predstavlja nasprotje zaprti družini, saj nima določenih ustaljenih pravil. Tovrstna družina je v nenehnem neredu, saj se njene meje nenehno spreminjajo, posamezniku pa to onemogoča imeti in zadovoljevati lastne potrebe. Odprta družina predstavlja najbolj učinkovit model, saj so družinski člani nenehno povezani in lahko nemoteno izražajo svoje potrebe ter jih tudi zadovoljujejo, meje takšne družine pa so fleksibilne, temeljijo na zaupanju. Komunikacija v družini je bistvenega pomena, saj se z dialogom in upoštevanjem mnenj družinskih članov rešujejo nastali konflikti in težave (Pesjak, Rener, Kersnik 2006, 100).

Poznamo tudi delitev na primarno in sekundarno družino. Primarna družina je tista, v kateri je otrok odrasel. Sekundarna družina pa je tista, ki jo človek kasneje s partnerjem soustvarja sam. V sekundarni družini so tako združeni modeli odnosov, ki sta jih oba partnerja pridobila v svojih primarnih družinah (Kersnik 2007, 29-30).

Družina je tako »ne glede na svojo konkretno podobo, najcelovitejši čudovit prostor, v katerem nastaja in se razvija človeška psihična struktura« (Kompan Erzar 2010, 14).

Rečemo lahko, da se oblike družin spreminjajo glede na čas in potrebe družbe, medtem pa osnovne naloge ostajajo enake.

1.3 Funkcije družine

Bergant (1981, 10) navaja, da je vsaka družina tudi prostor, kjer se med seboj prepletajo različne funkcije.

Lepičnik Vodopivec (1996, 20-21) navaja, da sta Ougburn in Tibbits naloge družine strnila v šest najpomembnejših:

- reproduktivno biološka funkcija: družina na ta način omogoča ohranitev človeškega rodu,
- zaščitna funkcija: skrb in odgovornost za dobrobit otroka,
- socialna funkcija: družina je prostor, kjer otrok pridobiva socialne veščine; člani družine na otroka prenašajo jezik, kulturo in tradicijo,
- zadovoljevanje čustvenih potreb: člani vsake družine svoje čustvene potrebe zadovoljujejo primarno v družini, a tudi izven nje,
- usmerjanje seksualnega vedenja: ne glede na družbene in kulturne spremembe se standardi seksualnega vedenja najbolj jasno kažejo v družinskem okolju ter
- varovanje socialnega statusa.

Jambrek (1992, 390-91) ugotavlja, da družina z ekonomsko-družbenim razvojem izgublja določene funkcije. Odnosi v družini so bolj demokratični, družine pa bolj simetrične. Starši ne igrajo več odločilne vloge pri izbiri bodočih partnerjev svojih otrok.

1.3.1 Funkcionalne družine

Tomori (1994, 151-153) ugotavlja, da je nemogoče govoriti o idealnih družinah, zato strokovnjaki, ki proučujejo družinsko tematiko, raje uporabljajo izraz funkcionalna družina. Družinsko okolje seveda ni edino, ki igra vlogo pri oblikovanju osebnosti in razvoju posameznika, vseeno pa predstavlja prvo obliko socializacije, ki kasneje vpliva tudi na druge odnose. O funkcionalni družini govorimo predvsem, kadar ta uspešno uresničuje naslednje naloge:

- občutek varnosti in zaupanja kot temeljni graditelj bodočih odnosov,
- pomaga zgraditi vrednostno lestvico, ki igra ključno vlogo pri odločitvah kasneje v življenju; v družini se posameznik zaveda občutka pripadnosti,
- razvoj empatije, ki posamezniku pomaga razumeti čustva drugih,
- v družini se posameznik skozi odnose uči navezovati in razmejevati čustvene povezave, ki posamezniku kasneje pomagajo pri vzpostavljanju zdravih odnosov z drugimi ljudmi,
- razvijanje komunikacijskih veščin,
- družina predstavlja prostor, kjer ponavadi otroci prvič doživljajo stresne situacije; družina otroku pomaga pri premagovanju in obvladanju stresa,
- skozi družinsko dinamiko odnosov se posameznik zaveda pomena različnih vlog, ki ga učijo sprejemanja odgovornosti, prilagajanja lastnih potreb, hierarhije odnosov,
- posameznika uči pomembnosti samostojnosti in prilagajanja,
- družina je tudi učno okolje, kjer se otrok glede na svojo starost uči uporabljati orodja in pripomočke, kar otroku pomaga pri razvijanju fizičnih veščin in ustvarjalnosti,
- v družini posameznik začne spoznavati zakone in pravila, ki veljajo v okolju; uči ga, kako prepoznati in se odzvati na morebitne priložnosti.

1.3.2 Disfunkcionalne družine

V zdravem družinskem okolju so vloge in naloge staršev in otrok jasno začrtane, kar otrokom daje občutek varnosti, hkrati pa omogoča optimalen razvoj glede na njihovo starost. V disfunkcionalnih družinah velja ravno nasprotno, saj v takšnih družinah vlada nezdravo družinsko vzdušje.

Razlogi za to so lahko razne zlorabe (fizično, spolno in čustveno nasilje, zlorabe drog in alkohola ...), neustrezna delitev vlog v družini, neustrezne življenjske razmere, nezdravljene duševne motnje (Tomori 1994, 154-155).

Starši iz disfunkcionalnih družin tako otrokom ne nudijo potrebne opore in zgleda. Otroci, ki odraščajo v takšnih razmerah, pogosto razvijejo različne obrambne mehanizme, ki jim pomagajo preživeti v danih razmerah, kar pa lahko ima negativne posledice pri oblikovanju odnosov z drugimi ljudmi (Pogled družinski in terapevtski center 2014).

Izpostavljenost telesnemu nasilju pred puberteto povečuje verjetnost, da bo otrok kasneje v življenju tudi sam telesno nasilen do svojih otrok. Velikokrat pa so posledice psihičnega nasilja še bolj daljnosežne, saj njihove žrtve kažejo višjo stopnjo depresivnosti in imajo velikokrat težave pri izbiri primerne partnerja (Selič 2012, 315-316).

V družinskem okolju, kjer otrok živi v nenehnem strahu pred posledicami nepravilno reguliranega partnerskega odnosa in različnih zasvojenosti, se lahko zgodi, da otrok postane nekakšen čustven partner staršema, bodisi v obliki grešnega kozla, tolažnika ali problematičnega otroka. Otrok tako razbremeni partnerja, saj preusmeri napetosti nase. Prisiljen je potlačiti svoja čustva in sčasoma postane soodvisen od nefunkcionalnega družinskega vzdušja (Kovač, 2010).

Repič (2008, 77) navaja, da Figley in Catherall ugotavljata, da je spoprijemanje s stresom glavni pokazatelj, po katerem se funkcionalne družine ločijo od disfunkcionalnih. Disfunkcionalne družine se s stresom spopadajo na disfunkcionalen način, ki se kaže kot:

- neučinkovito reševanje problemov (družinski člani so bolj kot na rešitev problema osredotočeni na iskanje krivde in krivca),
- slaba komunikacija (posredna in zaprta komunikacija),
- strukturni defцитi (vloge v družini so toge, kaže te težnja, da problemi posameznika zadevajo le njega in ne celotne družine),
- ustvarjanje nadaljnjih problemov na osnovi zlorabe drog in nasilja.

Disfunkcionalna družina ne zmore povezati družinskih članov v funkcionalno celoto, znotraj katere lahko vsak posameznik uspešno izraža in zadovoljuje svoje potrebe glede na stopnjo razvoja. Različne vloge v družinskem sistemu na svojevrsten način definirajo vsako družino, zato je pomembna povezanost in upoštevanje vsakega družinskega člana.

1.4 Družina kot sistem

Družino lahko razumemo tudi kot sistem, ki ga sestavljajo različni deli, ki medsebojno vplivajo drug na drugega. O sistemu govorimo, kjer je več ljudi povezanih s skupnim ciljem, vsak član pa sodeluje pri spremembah sistema. Pomembna so tudi pravila in cilji, ki so skupni večini družin, torej vzgoja otrok in osebno napredovanje vseh družinskih članov (Satir 1995, 108-109).

V družinskem sistemu ima vsak član svojo vlogo, ki se med seboj dopolnjujejo. Družinska vloga pa ima pomemben vpliv na človekovo samopodobo, hkrati pa tudi posameznik s svojimi specifičnimi potezami na svojevrsten način opredeljuje vlogo v družinskem sistemu (Tomori, 1994, 20-22).

1.4.1 Odprti in zaprt družinski sistem

Družina je lahko odprt sistem, kjer so meje prilagodljive, razmejitve pa funkcionalne in operativne. V takšni družini so tudi podsistemi funkcionalno strukturirani, v njih pa prevladuje živahnost, spontanost in prilagajanje glede na potrebe družine. Nasprotno v zaprtem sistemu prevladuje neprožnost, ki onemogoča spremembe. Komunikacija v teh družinah je slaba, družinski člani ne delijo svojih čustev. Vloge so striktno določene, pravila nespremenljiva, tudi meje med podsistemi so vnaprej določene. Vsi nerazrešeni konflikti se tako v zaprtem sistemu prenašajo na otroke, ki potem postanejo nosilci teh travm v svojih družinah (Gostečnik 1998, 122).

1.4.2 Podsistemi

Družinski člani se delijo na različne podsisteme glede na različne okoliščine, ki jih povezujejo (po spolu, generaciji, po trenutnih nalogah, podsystem staršev – otrok ...). Vsak sistem mora imeti določeno avtonomijo, med podsistemi pa so meje različno prehodne. Ko partnerja postaneta starša, to dejstvo njuni vezi doda novo dimenzijo. Potrebno je veliko več usklajevanja in razumevanja, saj je njuna partnerska veza zaradi skrbi za otroke velikokrat na stranskem tiru. Starša si morata prizadevati za pravilno mero odprtosti partnerskega podsystema, saj je ta temelj celotne družine. Konflikte morata reševati sama, brez vpletanja otrok, hkrati pa se morata zavedati, da se otroci preko njunega odnosa učijo medsebojnih odnosov z drugimi (Tomori 1994, 26-31).

1.5 Družina – prva in glavna vzgojiteljica

Na razvoj posameznikove osebnosti vpliva več dejavnikov. Najpomembnejši med njimi so genetski vpliv, vpliv okolja, kamor spada tudi vzgoja, in lastna angažiranost

posameznika. Družinski vpliv igra ključno vlogo, saj je družina »glavni dejavnik socializacije in osebnostnega oblikovanja« (Musek 1995, 155).

Družina je na nek način institucija, ki ima v širšem smislu dve nalogi, in sicer biološko in družbeno. Pomembna je predvsem družbena naloga, saj se v procesu socializacije v medsebojnem odnosu spreminja celotna družina (Lepičnik Vodopivec 1996, 2-3).

V družini se posameznik prvič seznanja z vrednostno lestvico in pravili, ki so v vsaki družini. Znotraj omejitev in prepovedi se uči hierarhije odnosov. V vsaki družini tako veljajo določena pravila, nekatera jasno definirana, druga manj. Otrok se na podlagi odziva staršev začne zavedati posledic svojih dejanj, tako pozitivnih kot negativnih.

1.5.1 Različni stili vzgoje

Danes obstaja veliko različnih definicij in stilov vzgoje. Danes je najbolj pogosta delitev na tri osnovne tipe: avtorski, permisivni in avtoritativni.

- Avtorski stil

Za takšen tip vzgoje je značilno, da starši budno nadzorujejo življenje svojih otrok. Pravila in omejitve so strogo določeni, starši pričakujejo popolno poslušnost, saj so prepričani, da vedo, kaj je za njihovega otroka najbolje. Otroci ne morejo izražati svojega mnenja, starši pa pričakujejo, da bodo otroci slepo upoštevali njihove zahteve. V življenja svojih otrok so vpleteni do mere, ko ni možno razločiti jasnih mej. Ker se njihovo nadzorovanje otrokovega življenja začne že zelo zgodaj, otrok ne more razviti ključnih spretnosti, kot je učenje iz lastnih napak. Avtorski tip vzgoje se lahko kaže v ukazovalni ali pa zaščitniški obliki (Kang 2016, 44-45).

Lepičnik Vodopivec (1996, 27) ugotavlja, da je komunikacija v takšnih družinah enosmerna, med enakovrednimi družinskimi člani pa šibka. Rezultat avtorske vzgoje lahko vodi do anksioznosti in frustracij otrok.

- Permisivni stil

Takšen stil je značilen za starše, ki želijo biti ljubljeni in sprejeti. Otrokom omogoča popolno svobodo, kar je sicer z vidika ustvarjalnosti pozitivno, a dolgoročno za oblikovanje otrokove zavesti škodljivo (Lepičnik Vodopivec 1996, 27).

Permisivni stil vzgoje predstavlja nasprotje avtorskega tipa. Starši otrokom ne znajo postaviti mej, raje bi bili njihovi prijatelji. V takšnih družinah ni jasnih pravil, starši pa zavoljo miru otrokom popuščajo, kadar bi morali vzgajati. Starši se odpovejo nadzoru in rezultat omenjene vzgoje je tako velikokrat razvajenost in preobčutljivost. V primerjavi z vrstniki otroci kažejo manj samoiniciativnosti in samoobvladovanja, ne spoštujejo avtoritete, v šoli pa dosegajo slabše rezultate. Ko otroci odrastejo, imajo pogosto težave s pomanjkanjem socialnih spretnosti, ne razlikujejo med željami in potrebami ter hitreje odnehajo (Kang 2016 45-47).

- Avtoritativni stil

Kang (2016, 126-128) ugotavlja, da vzgoja po tej metodi predstavlja ravnovesje med avtoritarno in permisivno vzgojo. Takšen stil vzgoje ne uravnovesi uspešno le odnosa v družini, ampak tudi vsa druga področja v življenju. Starši otrokom predstavljajo jasno avtoriteto in se odzivajo na čustvene potrebe otroka. Otroke podpirajo, svoje odločitve argumentirajo in predvsem ne tolerirajo neprimerne obnašanja. Glavne prednosti avtoritativne vzgoje so:

- postavljanje mej, ki otroka uči spoštovanja medsebojnih odnosov in zmanjšuje možnost nezaželenih vedenjskih vzorcev (zlorabe drog, alkohola ...),
- odzivnost staršev na čustvene potrebe otroka kasneje pomaga pri oblikovanju varne navezanosti v bodočih odnosih,
- s spodbujanjem otrokove neodvisnosti se krepi tudi otrokova samozavest,
- priznanje za učne napore in uspehe, ki pomaga otroku tudi kasneje pri reševanju problemov,
- pogovori o otrokovih čustvih pomagajo pri razvoju empatije in regulaciji čustev.

V praksi se nikoli ne pojavlja le en stil, ampak se različni stili med seboj prepletajo. Kateri stil bo v največji meri prisoten, je odvisno od več dejavnikov: otrokova razvojna stopnja, spol, osebnost staršev, ekonomski status ... (Lepičnik Vodopivec 1996, 28).

1.6 Družinsko vzdušje

Vsak otrok za svoj razvoj potrebuje stabilno družinsko okolje. Njegovo počutje in razvoj v veliki meri zaznamuje vzdušje, ki prevladuje v njegovi družini.

Prijetno družinsko vzdušje vlada v družinah, kjer se družinski člani znajo prilagajati, sodelovati in sprejemati drug drugega. V takšnem okolju se vrednote in pravila zlahka uvajajo. Neprijetno vzdušje pa je prisotno v družinah, kjer ni prostora za razumevanje, prilagodljivost, starši pa so osredotočeni na slabe strani (Severe 2000, 73).

V nadaljevanju bomo predstavili različne tipe vzdušij, ki se pojavljajo v družinah.

- Demokratično vzdušje

V družinah so vloge jasno razdeljene. Starši otroke vzpodbujajo, dopuščajo različnost mnenj v družini, na podlagi katerih poskušajo doseči kompromis. Otroci čutijo, da njihovo mnenje šteje, kar je ključnega pomena pri osebni rasti. Demokratično vedenje v družini otroka pripravi na boljšo predstavo o medsebojnih odnosih tako med vrstniki kot drugimi ljudmi v njegovem življenju (Stein, 2016).

- Avtoritarno vzdušje

Starši od svojih otrok pričakujejo popolno poslušnost, prisotna je stroga hierarhija, kjer otrokovo mnenje ni zaželeno ali upoštevano. V takšnem domu je vsak dan jasno strukturiran, brez odstopanj. Otroci, ki odraščajo v takšnem vzdušju, so večkrat nesamostojni, imajo slabo samopodobo in potrebo po potrditvi. Lahko se tudi zgodi, da je v obdobju mladostništva začnejo upirati in kazati težnje po delinkventnem obnašanju (Stein, 2016).

- Visoka pričakovanja

Starši imajo pretirano visoka pričakovanja in cilje, ki so velikokrat nerealni. Otrok, ki živi v takšnem okolju, lahko izkusi občutke manjvrednosti, tudi kadar dosega dobre rezultate na različnih področjih, se obremenjuje z možnostjo neuspeha (Stein, 2016).

- Tekmovalno vzdušje

V družinah je uspeh zelo pomembna vrednota, tekmovalnost se kaže tako v družini kot izven nje. Otroci, ki v primerjavi z drugimi družinskimi člani niso tako uspešni, velikokrat čutijo nemoč in izoliranost. Otroci, ki so bolj uspešni, sicer uživajo odobravanje in priznanje staršev, a konstanten pritisk lahko privede do občutka tesnobe, saj lahko sami sebe vrednotijo le skozi uspehe (Stein, 2016).

- Zatiralno vzdušje

Odrasli otrokom ne dopuščajo svobodnega izražanja čustev. Otrok posledično ne zaupa svojim čustvom, lahko se zateka k sanjarjenju, težje navezuje stike z vrstniki in bodočimi partnerji v intimnih odnosih (Stein, 2016).

- Materialistično vzdušje

Družinski člani vrednotijo sebe skozi družbeni položaj in finančno stanje. Občutki varnosti, navezanosti in topline so sekundarnega pomena. Otroci imajo izkrivljeno podobo tudi kasneje, saj imajo v primerjavi z drugimi vrstniki občutek večvrednosti in upravičenosti. Takšni otroci se težko prilagodijo na slabše finančne razmere, prikrajšani pa so tudi za kreativnost in notranjo motivacijo (Stein, 2016).

- Pretirano zaščitniško vzdušje

Starši otrokom ne dovolijo učenja iz lastnih napak, saj se na vsak način trudijo otroka »obvarovati« pred stresnimi situacijami. Otrok tako skozi izkušnje ne more pridobiti potrebne samozavesti, kar kasneje v življenju pomeni, da ne zna funkcionirati samostojno. Lahko se zateka k poskusom izsiljevanja ali manipuliranja v želji, da bi si podredil ljudi, ki mu lahko pomagajo pri realizaciji njegovih ciljev (Stein, 2016).

- Pretirano popustljivo vzdušje

Otrok odrašča pod vplivom družinskega vzdušja, kjer starši vse dogajanje prilagajajo otroku. Razvajajo ga tako s pozornostjo kot materialnimi dobrinami. Otrok se drugih otrok izogiba, saj ne želi deliti svojih osebnih predmetov, hkrati pa ne čuti potrebe po interakciji z vrstniki (Stein, 2016).

1.7 Povezava med odnosi v družini in razvojem v puberteti

Puberteta mladostnika je pomemben mejnik za posameznika in njegovo celotno družino. Lahko bi rekli, da je to obdobje, ko mladostnik želi preizkusiti nauk, ki so mu ga skozi leta podajali starši. V ospredju je sedaj predvsem zgled in naklonjenost staršev, ki v obdobju hitrega telesnega razvoja nudi mladostniku oporo (Ramovš 2010, 20).

Prisotnost, tako v fizičnem kot psihološkem smislu, in podpora družine je za mladostnika ključnega pomena. Posameznik v tem obdobju potrebuje občutek, da je v svoji družini razumljen in da ga družina čuti. Odsotnost razumevanja in medsebojne komunikacije med družinskimi člani ima lahko na odnose v družini negativne posledice (Siegel 2014, 161-162).

Fenwick in Smith (1997, 193) ugotavljata, da starši pogosto pred otroci skrivajo družinske težave, saj jih želijo obvarovati. Nesoglasja med zakoncema tako občutijo tudi otroci, čeprav morda navzven ne pokažejo prizadetosti. Obdobje pubertete predstavlja tako še večji izziv za starše, saj velikokrat prezrejo občutke mladostnikov, ki se v tem obdobju bolj pogosto zapirajo vase. Slabši odnosi v družini se v posameznikovem svetu lahko kažejo kot slabši učni uspeh ali pa potrnost, ki lahko kasneje preraste v klinično depresijo.

Konflikti, nestabilni družinski odnosi (ločitev, menjava starševskih likov) in zanemarjanje otroka zaradi službenih obveznosti otroku onemogočajo trdno psihološko zaledje. Pubertetnik velikokrat hladne družinske odnose poskuša nadomestiti s

krepitev vrstniških odnosov, kar pa povečuje verjetnost, da mladostnik v želji po odobravanju zapade pod negativen pritisk vrstnikov (Musek 1995, 42).

Vsaka družina je edinstvena in neponovljiva. Družinsko okolje je prostor, kjer so otroci deležni prve socializacije in komunikacije, zato so harmonični družinski odnosi tudi temelj za dobre odnose z drugimi ljudmi izven družine.

Vsako razvojno obdobje prinaša različne izzive, tako za posameznika kot za celotno družino. Obdobje pubertete je morda ravno obdobje, ko je posameznik zaradi velikih telesnih in psiholoških premikov najbolj ranljiv, zato je podpora staršev in sorojencev najbolj potrebna.

2. PUBERTETA IN RAZVOJ OSEBNOSTI

V tem poglavju bomo razčlenili in podrobneje predstavili obdobje adolescence in razvojne naloge tega obdobja. Glavni poudarek poglavja se bo nanašal na obdobje pubertete, kjer se bomo osredotočili predvsem na psihosocialni, moralni in čustveni razvoj posameznika. Ugotavljali bomo tudi, kako obdobje pubertete spremeni dinamiko odnosov v družini.

Pediček (1966, 11) piše, da je puberteta razvojno obdobje, ki predstavlja most med otroštvom in mladostjo. Beseda puberteta izvira iz latinske besede »pubertas«, ki pomeni dorasel, možat.

Papalia, Olds in Feldman (2003, 357-358) pravijo, da je puberteta je proces, ki vodi k spolni zrelosti posameznika. Danes obdobje pubertete nastopi prej kot pri prejšnjih generacijah. Označuje začetek mladostništva. Za to obdobje je značilna ne le fizična rast, ampak tudi napredek socialnih in spoznavnih sposobnosti. V obdobju pubertete je lahko tudi čas, ko se razvijejo tvegani vedenjski vzorci (motnje hranjenja, jemanje mamil, tvegano spolno vedenje ...).

Puberteta je časovno omejen proces, znotraj katerega se dogajajo anatomske in biološke spremembe, ki omogočajo sposobnost reprodukcije. Začetek pubertete se danes pojavi prej kot nekoč, približno med 10. in 13. letom. Puberteta velikokrat nastopi pri dekletih prej kot pri fantih, začne se razvoj sekundarnih spolnih znakov. Pri dekletih je najbolj očiten znak pubertete prva menstruacija (menarha), pri fantih pa je to mutiranje. Fizične spremembe so velikokrat vzrok za različne strahove in dvome pubertetnika (Braconnier 2005, 28-29).

Za današnji čas je značilno, da se podaljšuje čas mladostništva, medtem ko obdobje pubertete lahko nastopi še pred najstniškimi leti. V tem obdobju je pomembna komunikacija med starši in mladostniki. Starši želijo, da bi stvari ostale enake, medtem ko otrok zaradi fizične, predvsem pa osebnostne rasti čuti željo po spremembah (Siegel, 2014, 31).

Spolni hormoni in hormoni rasti imajo odločilno vlogo v puberteti, saj določajo čas, način in dinamiko pubertetnega zorenja. Posredno pa omenjeni skupini hormonov vplivata tudi na osebnostno in duševno rast, kar se odraža tudi v mladostnikovem vedenju (Pediček 1966, 35). Starši v tem obdobju opažajo, da mladostniki več časa posvečajo svojemu videzu. Več časa preživijo s prijatelji, družina ni več na prvem mestu. Obnašanje mladostnika je tako večkrat nepredvidljivo in uporniško. Mladostniki sami sebe začenjajo doživljati kot avtonomno osebo, lažje se poistovetijo s svojimi vrstniki (Fenwick in Smith 1997, 29).

Židan (1994, 333) piše, da je puberteta »prelomnica na poti k polni identiteti posameznika«.

2.1 Obdobje adolescence

Stanley Hall je bil prvi, ki je raziskoval razvojno obdobje mladostništva in ga poimenoval adolescenca. Trdil je, da je za to razvojno obdobje značilno vihravo in uporniško obnašanje posameznikov, ki je bilo potrebno za razvoj individualnosti (Ule 2003, 29).

Adolescenca ali mladostništvo predstavlja obdobje med odraslostjo in otroštvom. Adolescent se v tem obdobju srečuje z mnogimi izzivi, kot so vprašanja o lastni identiteti, nihanje razpoloženja in pritisk vrstnikov. Spremembe se dogajajo na fizičnem, kognitivnem in socialnem področju (Zupančič 2000, 2).

Horvat in Magajna (1987, 233-237) pišeta, da je adolescenca za mladostnika predvsem obdobje duševnih sprememb, medtem ko je puberteta čas pospešenega fizičnega dozorevanja. Duševno dozorevanje traja še več let po biološki zrelosti. Navajata tudi nekaj najpomembnejših razvojnih nalog adolescence:

- poglobljeni odnosi z vrstniki obeh spolov,
- oblikovanje spolne vloge in identitete,

- sprejemanje in obvladovanje svojega telesa,
- oblikovanje emocionalne neodvisnosti,
- priprava na družinsko življenje,
- oblikovanje lastne vrednostne lestvice in etičnih načel,
- priprava na družbeno in poklicno udejstvovanje in
- pripravljenost opravljati družbeno odgovorne dejavnosti.

Adolescenca je razvojno obdobje, ki ga večina strokovnjakov deli na različno število faz, ki trajajo različno dolgo. Zaradi hitrih družbenih sprememb se definicije spreminjajo, zato so kronološki mejniki lahko le okvirni.

Fenwick in Smith (1997, 29-32) delita obdobje adolescence v tri faze, in sicer zgodnja, srednja in pozna adolescenca. Za vsako od omenjenih obdobjev navajata specifične značilnosti vedenja mladostnikov.

2.1.1 Zgodnja adolescenca (od 11. do 14. leta)

Fenwick in Smith (1997, 29) za obdobje zgodnje adolescence navajata naslednje značilnosti:

- hormonske spremembe, zaradi katerih se razpoloženje hitreje spreminja, kar opazijo predvsem starši,
- zaskrbljenost zaradi fizičnih sprememb, kar mladostnika velikokrat spravlja v zadrego,
- uporniško, lahko tudi grobo vedenje,
- potreba po svobodi,
- pomembnost prijateljev, s katerimi se lažje identificira kot z družino,
- pripadnost vrstniški skupini in

- mladostnik vidi svet črno-bel, težko sprejema kompromise, izostri se čut za pravičnost.

2.1.2 Srednja adolescenca (od 15. do 16. leta)

Za obdobje srednje adolescence je značilno naslednje:

- mladostnik je bolj odprt za kompromise, začne se zavedati pomembnosti tujega mnenja,
- mladostnik želi sam sprejemati odločitve, manj je vodljiv. Manjša pa se tudi vpliv prijateljev,
- pogosto eksperimentiranje (alkohol, cigareti), mladostnik preizkuša meje staršev,
- mladostnik je bolj družaben,
- mladostnik več časa preživi s prijatelji, družina je na drugem mestu,
- razvoj osebnega čuta za moralo, lahko tudi zavrača vrednote iz svoje družine,
- mladostnik začne navezovati ljubezenska razmerja, kjer doživlja nove občutke,
- intelektualno mladostnik napreduje, rad razpravlja, njegovi interesi pa se razširijo,
- lahko začne kazati nadarjenost za določena področja (jeziki, znanost ...),
- mladostnik postane bolj pustolovski, velikokrat se ne meni za nevarnosti (Fenwick in Smith 1997, 30-31).

2.1.3 Pozna adolescenca (od 17. do 18. leta)

Za obdobje pozne adolescence Fenwick in Smith (1997, 32) naštevata naslednje značilnosti:

- mladostnik se tudi aktivno začne vključevati v odnose izven družine (na počitnice bi raje odšel s prijatelji kot z družino),
- želja po ekonomski samostojnosti lahko pripelje tudi do negotovosti glede prihodnosti,
- lažje navezuje trdnejša ljubezenska razmerja,
- mladostnik čuti, da je enakovreden staršem, lahko se celo čuti sposobnega zapustiti dom.

Poljšak Škraban (2004, 81-85) ugotavlja, da veliko avtorjev danes uvaja tudi obdobje postadolescence, ki pa ni univerzalna razvojna faza. Glavna naloga tega obdobja naj bi bila končna priprava na odraslost, trajalo pa naj bi do tridesetega leta. V sodobnih družbah traja dalj časa, da se nove generacije produktivno vključijo v družbo, doba šolanja pa se podaljšuje. Značilno za to obdobje je eksperimentiranje, ki pa je bolj dolgoročno in lahko ima posledice tudi v odraslosti. Tudi odnosi s starši niso več enodimenzionalni in konfliktni.

2.2 Psihosocialni razvoj v puberteti

Horvat in Magajna (1987, 244) pišeta, da je za pubertetnika v tem obdobju značilno iskanja samega sebe. Oblikujejo se glavne poteze spolne identitete, različne vloge v odnosu do drugih (vloga prijatelja, hčerke/sina itd.) pa začne povezovati v celoto. Posameznik bolj aktivno začne razmišljati o svoji bodoči poklicni poti.

Obdobje pubertete tako za posameznika predstavlja izziv, saj mora uspešno združiti pretekle izkušnje in nove zahteve okolja. E. Erikson meni, da se začetek identitete začne, kjer se identifikacija konča. Pri posamezniku lahko pride do krize identitete, ki pa jo lahko poglobijo tudi hitre telesne spremembe, ki pubertetnika še dodatno zbegajo (Poljšak Škraban 2004, 41-42).

Musek (1995, 39-40) navaja, da E. Erikson poudarja, da je mladostništvo obdobje, ko je oblikovanje identitete ključnega pomena. Posameznik si mora ustvariti jasno samopodobo, ki bo osnova za oblikovanje identitete skozi celotno obdobje adolescence. V nasprotnem primeru se lahko pride do zmedenosti identitete, ki povzroči, da posameznik ne ve točno, kdo je in kaj želi doseči v življenju. Identitetna zmedenost se lahko pojavi predvsem na treh področjih:

- področje partnerstva in intime,
- področje delavnosti in
- področje planiranja prihodnosti.

Pomemben del identitetne zmedenosti je negativna identiteta, ki se oblikuje kot nasprotje tistega, kar okolica pričakuje od njega. Gre torej za nekakšno zavračanje pričakovanj staršev ali širše okolice, ki pa nikoli ne vodi do jasne in lastne samopodobe. Identiteta posameznika mora temeljiti na osnovi njegovih specifičnih pričakovanj in sposobnosti (Musek 1995, 39-40).

2.3 Moralni razvoj v puberteti

Žlebnik (1975, 200-205) ugotavlja, da obdobje pubertete prinaša velike spremembe na moralnem področju, ki pa so odvisne tudi od posameznikovega dosedanjega značaja, razvoja, okolja, dednosti in moralne prakse. Odpira se niz novih moralnih vrednot, saj vrednote iz otroštva ne zadostujejo več. Doživljanje je bolj intenzivno in tudi njegova angažiranost se lahko poveča. Pubertetnik začne opazovati razliko med moralnimi standardi družbe in njihovo realizacijo. Dvojnost družbene morale pubertetnik težko prenaša, terja pa pravičnost in doslednost. Začetek razvoja moralnega kodeksa posameznika je tako ravno v času pubertete, moralne pojme pa začenja razumeti tudi bolj abstraktno, kar je tudi posledica intelektualnega napredka. Poglobi se tudi odnos do avtoritete, saj pubertetnik vedno bolj ceni ljudi, v katerih vidi vzor zaradi dejanj, ne pa zaradi družbenega položaja. Z razvojem moralnega čuta raste tudi pubertetnikov

občutek odgovornosti, veliko tudi razmišlja o motivih svojih dejanj. Povečuje se sposobnost samoobvladovanja.

2.4 Čustveni razvoj v puberteti

V puberteti se poviša čustvena senzibilnost, zato je to čas, ko na pubertetnika bolj vplivajo morebitni slabi družinski odnosi in neuspehi v primerjavi z vrstniki. Čustva se poglobijo, odnose pubertetnik doživlja intenzivneje (»večna prijateljstva in ljubezni«). Razpoloženje pubertetnika velikokrat niha, kar lahko povzroča konflikte z okolico. Ponovno veliko vlogo igra vzgoja in osvojene socialne veščine, saj pubertetnik, ki ni navajen odrekanja in prilagajanja, težje vzpostavlja odnose z vrstniki. Emocionalna nestanovitnost je najbolj prisotna na začetku pubertete, saj posameznik postopoma spoznava, da okolica njegove intenzivne čustvene reakcije sprejema kot izraz nezrelosti. Obdobje pubertete je tudi čas, ko je mnenje in odobravanje vrstnikov zelo pomembno, zato lahko posameznik čuti velik pritisk ali strah pred zavrnitvijo (Žlebnik 1975, 130-134).

2.5 Družine s pubertetnikom

Pubertetnik v družini ima velik vpliv na celotno dinamiko odnosov v družini. Mladostnikove spremembe v vedenju tudi od staršev zahtevajo premislek o mejah, ki jih je potrebno na novo določiti. Starši so tako v precepu, saj ne vedo, kako naj reagirajo ob na novo razglašeni samostojnosti, ki si jo mladostnik tako želi. Komunikacija med družino in mladostnikom je lahko v obdobju pubertete na preizkušnji, saj starši težko prenesejo kritike mladostnikov in njihovo brezkompromisnost (Fenwick in Smith 1997, 29).

Gostečnik (1998, 51) ugotavlja, da družinsko vzdušje vpliva tudi na mladostnikov razvoj osebnosti. Starša, ki sta v nenehnem sporu, družinsko napetost prenašata tudi na otroke. Mladostnik tako postane nosilec družinske napetosti, kar se lahko kaže tudi kot popuščanje v šoli. Posledično se krepijo odnosi z vrstniki, saj mladostnik v njihovih družinah išče občutek varnosti.

Posameznik lahko v obdobju pubertete preizkuša trdnost družinskih odnosov, moč in avtoriteto. V primeru slabega družinskega vzdušja lahko pubertetnik kritizira in obsoja starše, njegovi ideali iz otroštva pa izgubijo vrednost. Manj možnosti za napetosti je tako v družinah, kjer je že prej bilo prisotno spoštovanje in kjer se je posameznika navajalo na samostojnost že pred puberteto. Slabi odnosi v družini pa se lahko odražajo tudi v odnosih do vrstnikov (nestrpnost, nasilje). Družine, kjer so odnosi urejeni, pubertetniku nudijo predvsem razumevanje, ki ga potrebuje v tem razvojnem obdobju, hkrati pa so dobri odnosi v puberteti tudi osnova za dobre družinske odnose tudi kasneje v življenju (Andolšek Jeras 1968, 83).

Braconnier (2005, 29-30) piše, da fizične in duševne spremembe pubertetnika vplivajo na celotno družino, saj mladostnik v tem obdobju potrebuje določeno razdaljo, tako fizično kot simbolično. Zaradi sprememb in čustev, ki jih doživlja posameznik med puberteto, pride tudi do drugačnega odnosa s starši. Čustva, kot so poželenje in zmožnost ustvariti novo življenje, pubertetnika na nek način postavlja na raven njegovih staršev, po drugi strani pa začne zavračati določene ideale iz otroštva, tudi njegova podoba o starših se spremeni. Mladostnik namreč začne doživljati določeno mero razočaranja nad starši, zaradi česar začne iskati nove ideale med drugimi ljudmi, tudi vrstniki. Tako je čas pubertete lahko tudi obdobje bolečih sprememb in razočaranj, ki jih lahko čuti celotna družina.

Posameznik se v obdobju pubertete sooča z mnogimi izzivi in spremembami, kar lahko vodi do občutka izoliranosti in nerazumevanja s strani družine. Nenadne telesne in psihosocialne spremembe lahko posameznika oddaljijo od družinskega kroga, saj se v tem obdobju lažje identificira s svojimi vrstniki. Vrstniki tako v obdobju pubertete prevzamejo določene funkcije v življenju posameznika, ki so bila predhodno v domeni družine.

3. ODNOSI MED VRSTNIKI

V obdobju pubertete se socialna mreža posameznika širi, zato bomo v tem poglavju podrobneje predstavili vlogo vrstnikov, značilnosti vrstniških skupin in značilnosti najbolj pogostih socialnih mrež posameznika. Opisali bomo tudi razlike v interakciji z vrstniki glede na spol in predstavili povezavo med družinskimi odnosi ter odnosi z vrstniki.

V obdobju pubertete odnosi med vrstniki predstavljajo vir emocionalne podpore, saj iščejo uteho pri drugih, ki prav tako doživljajo nagle telesne spremembe. Mladostniki tako v medvrstniških odnosih iščejo potrditev, ki pa so lahko tudi vir pritiska glede vedenja. Odnosi med vrstniki nudijo vir razumevanja, empatije in tudi prostor, kjer mladostniki eksperimentirajo in dosegajo samostojnost (Papalia, Olds in Feldman 2003, 415).

Horvat in Magajna (1987, 245) pišeta, da odnosi med vrstniki v obdobju pubertete prevzamejo nekatere funkcije, ki jih je predhodno opravljala posameznikova družina. Mladostnik se vedno bolj osamosvaja od družine, po drugi strani pa sprejema norme in stališča vrstnikov na področjih, ki so velikokrat v nasprotju z načeli njegove družine (stil oblačenja, področje spolnosti, uživanje prepovedanih substanc itd.).

Mladostništvo predstavlja tudi obdobje, ko so odnosi z vrstniki najbolj intenzivni, vzajemni in intimni. Interakcija z vrstniki ima pomembno vlogo, saj posameznika pripravlja na bodoče odnose v odraslosti. Slovenski mladostniki pri pomembnejših življenjskih odločitvah še vedno najbolj upoštevajo starše, medtem ko imajo vrstniki večji vpliv na področjih socialnega življenja, kot so prosti čas, zunanji videz, izbira prijateljev (Zupančič in Svetina 2004, 600).

3.1 Vloga vrstnikov

V razvoju vsakega posameznika imajo vrstniki pomembno vlogo od otroštva skozi celotno adolescenco. Skozi odnose z vrstniki se odvija mnogo različnih procesov, ki so nujni za posameznikov razvoj in socializacijo, ki jih lahko strnemo na štiri področja (Victor Valley College 2014):

- prilagajanje in razumevanje; socialne veščine so nujno potrebne pri vzpostavljanju trajnih in kakovostnih odnosov z vrstniki; posameznik se skozi interakcijo z vrstniki uči vzajemnosti odnosov, učinkovite komunikacije in empatije. Skozi odnos z vrstniki posameznik spozna tudi meje sprejemljivega in nesprejemljivega vedenja.
- moralni razvoj in vrednote; Piaget je ugotovil, da se znotraj posameznikovega razvoja odvijata dva procesa moralnega razvoja. Heteronomna morala se navezuje na avtoriteto in upoštevanje pravil, avtonomna morala pa postavlja v središče namen dejanj. V praksi se prepletata obe stopnji, a zaradi enakopravnosti odnosa z vrstniki in učenja skozi posledic svojih dejanj je v medvrstniških odnosih v ospredju avtonomna morala.
- učenje družbeno-kulturnih vlog; v odnosih z vrstniki posameznik spozna lastno spolno identiteto, lastnosti svojega in nasprotnega biološkega spola in družbena pričakovanja. Posameznik v vrstnikih vidi tudi lastnosti, ki ga privlačijo ali pa odbijajo, v vsakem primeru pa nanj vplivajo (tekmovalnost, vodstvene sposobnosti, osebnostne značilnosti, samostojnost, ambicije v življenju itd.).
- pomoč pri doseganju samostojnosti; vrstniki nudijo zaščito in podporo pri osamosvajanju, ki se kaže v štirih oblikah:
  - o materialna podpora (posojanje denarja, oblačil, prevoznega sredstva)
  - o socialna podpora (medvrstniško sprejemanje, druženje, komunikacija, občutek pripadnosti)
  - o intelektualna podpora (pomoč pri učenju, vir informacij)

- emocionalna podpora (občutek razumevanja, empatije, tolažbe in navdiha)

Dekleva (1983, 3) piše, da vrstniki za posameznika predstavljajo družbeni kontekst, znotraj katerega se v družbi enakovrednih posameznikov uresničuje, preizkuša meje in vedenje, razvija osebne odnose, prostovoljno sodeluje in pridobiva pomembne izkušnje na področju obvladovanja. Neuspešna vzpostavitev medvrstniških odnosov v otroštvu in mladostništvu lahko vodi do neprilagojenosti in obstoja psihopatoloških stanj v odraslosti.

3.2 Značilnosti vrstniških skupin

Vrstniške skupine so v mladostništvu pogost pojav, saj predstavljajo okolje, kjer se srečujejo vrstniki podobne starosti in interesov (glasba, moda, športne aktivnosti itd.). V skupino vsak vrstnik prinese svoje izkušnje in zanimanja, zato vsaka takšna skupina predstavlja tudi okolje, kjer se člani ob izmenjavi medsebojnih izkušenj učijo. Člani vrstniških skupin se posvečajo stvarjem, ki vključuje vse člane, pogosto pa imajo skupine tudi vodjo, ki predstavlja avtoriteto in določa pravila. V takšnih primeru lahko opazimo, da se avtoriteta staršev pomakne k avtoriteti vrstnikov, tudi vzajemni sistem pomoči med vrstniki ima večji pomen kot sistem pomoči staršev. Pomen in občutek pripadnosti vrstniški skupini se zmanjša, ko si člani ustvarijo partnersko zvezo (Braconnier 2005, 232).

Žmuc-Tomori (1985, 37) piše, da vrstniške skupine v času mladostništva niso več naključno izbrane kot v otroštvu. Povezuje jih skupinska solidarnost, lestvica vrednot in podobne težnje, ki jih posamezniki uresničujejo znotraj vrstniške skupine. Vrstniški odnosi tako igrajo veliko vlogo pri socializaciji mladostnika, saj ima v tem obdobju za mladostnika družina manjši pomen.

3.3 Socialne mreže pubertetnika

Obdobje pubertete ne predstavlja le obdobja intenzivnejšega telesnega razvoja. Zaradi večje samostojnosti in udejstvovanja na različnih področjih se širi tudi njegova socialna mreža, ki ni več vezana le na domače okolje. Na začetku predstavljamo predvsem značilnosti in posledice določenih odnosov znotraj družine na posameznike. V puberteti pa so v ospredju predvsem odnosi z vrstniki, ki na različne načine vplivajo na razvoj posameznika. Socialne mreže v obdobju pubertete postanejo številčnejše in bolj kompleksne, zato predstavljamo značilnosti le najbolj pogostih in značilnih socialnih mrež pubertetnika.

3.3.1 Prijateljski odnosi

Najznačilnejša oblika družbenega življenja pubertetnika je prijateljstvo med mladimi enakega spola. Prijateljstva med pubertetniki temeljijo na osebni izbiri, so bolj poglobljena in intimna, zato ima posameznik manjše število prijateljev kot vrstnikov (Žlebnik 1975, 185-186).

V obdobju pubertete so prijatelji vir dragocenih naukov, zato posameznik v tem času potrebuje predvsem stabilnost družinskega okolja, da lahko neguje prijateljske odnose. Pubertetnik, ki mora večkrat zamenjati krog prijateljev zaradi pogostih selitev družine, vedno težje sklepa prijateljstva, hkrati pa postaja vedno bolj negotov (Steiner 1999, 30).

Prijateljstva v puberteti se največkrat sklepajo po načelu podobnosti (podobna stališča, osebne lastnosti, skupni interesi). Raziskave kažejo, da so za mladostnike v Sloveniji pri sklepanju prijateljstev najbolj pomembne osebne in moralne značilnosti posameznika, medtem ko socialni izvor, religija, izobrazba in politična stališča ne igrajo vloge pri sklepanju prijateljstev (Zupančič in Svetina 2004, 605).

Prijatelji so za mladostnika izjemno pomembni. Med prijatelji se mladostnik lažje sooča s težavami, hkrati pa skupaj soustvarjajo okolje, ki jim ustreza (Braconnier 2005, 230).

Papalia, Olds in Feldman (2003, 415-416) navajajo, da se prijateljski odnosi bistveno razlikujejo od odnosov v družini. Prijateljstva med vrstniki so tako bolj enakopravna in obojestranska, pomen prijateljstva pa je najbolj intenziven ravno v obdobju mladostništva.

3.3.2 Družbe

Pubertetniki se velikokrat združujejo v večje družbe, ki so bolj strnjene, organizirane in stalne kot skupine, katere del so bili v otroštvu. Vloge so bolj diferencirane, od svojih članov pa terjajo zvestobo in solidarnost pri doseganju skupnih ciljev. Za oblikovanje družb je pomembna kompatibilnost, emocionalna skladnost, podobne vrednote in medsebojno občudovanje članov. Kljub podobnostim vseeno obstajajo razlike med posamezniki, sploh glede na solidarnost. Določene značilnosti (sebičnost, velika introvertiranost, gospodovalnost, prepirljivost, napadalnost) v družbah niso zaželeni, saj posamezniki s takšnimi značajskimi potezi težje delujejo znotraj skupine. Humor, vljudnost, inteligentnost in dobre govorne sposobnosti pa so nekatere izmed najbolj zaželenih in priljubljenih potez posameznikov v družbah (Žlebnik 1975, 188-190).

3.3.3 Klike

Ule (2008, 96) piše, da so klike majhne skupine prijateljev, v katerih se združujejo posamezniki podobne starosti in istega spola. Klike se lahko oblikujejo kot tesna in zaupna prijateljstva ali pa kot skupina kolegov, ki je vezana na določen prostor (sošolci v istem razredu) ali pa na skupne interese (skupina pri nogometu). Posameznik lahko istočasno pripada različnim klikam.

Pečjak in Košir (2002, 55) pišeta, da so klike zaprte in ekskluzivne strukture, za katere strokovnjaki navajajo naslednje značilnosti:

- specifična komunikacija med člani,

- posebna mimika in geste,
- zelo izražen občutek pripadnosti in lojalnosti,
- dobro medsebojno poznavanje in
- specifičen način oblačenja znotraj klike.

Pripadnost kliki pa ima lahko tudi negativne posledice na posameznike. Žlebnik (1975, 190-191) ugotavlja, da mednje spadajo:

- spodbujanje nestrpnosti do tistih, ki niso člani klik,
- brisanje mej med individualnostjo in pripadnostjo v kliki,
- velikokrat povečujejo napetosti med posameznikom in starši,
- osamitev posameznikov in
- zbujanje občutka manjvrednosti in povzročanje prizadetosti v tistih, ki niso del klike.

3.3.4 Socialna omrežja kot nov način komunikacije med vrstniki

V zadnjem desetletju strmo narašča uporaba mobilne telefonije in socialnih omrežij. Uporaba mobilnih telefonov omogoča staršem večji nadzor nad mladostniki, po drugi strani pa omogoča posameznikom večjo dosegljivost vrstnikom. Uporaba interneta mladostnikom omogoča povezovanje v različne virtualne skupine. Napredovanje tehnologije tako omogoča nove načine komunikacije med vrstniki, ki presegajo njihovo domače okolje. Raziskovalci opozarjajo, da se zaradi uporabe interneta zmanjšuje število in kakovost odnosov, kar lahko vodi do socialne izoliranosti posameznika. Po drugi strani pa ravno uporaba interneta in socialnih omrežij določenim posameznikom omogoča večjo socialno povezanost, ki pa so še vedno le nadomestilo za odnose v »realnem« svetu (Ule 2008, 202-207).

Raziskave, ki jih je objavila Evropska komisija, kažejo, da ima profil na vsaj enem socialnem omrežju (Facebook, Twitter, Myspace itd.) 38 odstotkov 9-12 letnikov in 77

odstotkov 13-16 letnikov. V Sloveniji je odstotek še višji, saj socialna omrežja uporablja kar 38 odstotkov 9-12 letnikov in 91 odstotkov 13-16 letnikov (Baliž 2011).

Prednosti socialnih omrežij (Varnost na spletu 2015):

- mladostniki lažje ostajajo v stiku s prijatelji in družinskimi člani,
- spodbujanje kreativnosti (glasba, fotografija ...) in
- spoznavanje novih vrstnikov s podobnimi interesi.

Slabosti uporabe socialnih omrežij pa se lahko kažejo tudi v medvrstniškem ustrahovanju, kar negativno vpliva na posameznikovo podobo. Študije kažejo, da mladostniki preveč zaupljivo vstopajo v virtualen svet, kjer na njih preži veliko potencialnih groženj, kot je razkrivanje osebnih podatkov, izsiljevanje in ustrahovanje (Varnost na spletu 2015).

3.4 Socialni položaj pubertetnika v družbi

V obdobju pubertete se mladostnik vedno bolj umika iz varnosti in sigurnosti družinskega okolja. Želja po vedno večji samostojnosti, novi interesi in bolj avtonomno gibanje posamezniku omogoči vstop in spoznavanje širšega družbenega prostora. Hiter telesni razvoj pa še ne pomeni avtomatskega vstopa v svet odraslih. Družba namreč mladostniku odreka status odraslega, medtem pa mu ne nudi več enako zaščite kot v otroštvu, kar v posamezniku vzbuja mešane občutke. Odnos, ki ga ima družba do mladostnika, v veliki meri vpliva na trajanje in pogoje odraščanja. Izid posameznikovih teženj po avtonomiji je tako najbolj odvisen od trenutnih socialno-ekonomskih zmožnosti določene družbe (Žmuc-Tomori 1985, 36).

Ule (1995, 16-17) navaja, da je občutek perspektivnosti oziroma neperspektivnosti posameznika odvisen predvsem od položaja v širši družbi. Mladost je torej rizično obdobje tudi zaradi nejasno definirane vsebine odraslosti v določenih družbah. Od posameznika se pričakuje, da bo dosegel vsaj status svojih staršev, kar lahko deluje kot

vzpodbuda ali pa obremenitev. Pomanjkanje družbeno odobravanih poti za doseganje željenega socialnega statusa lahko vodi v nasilje, destrukcijo ali pa v soočenje v obliki protestov in različnih gibanj.

3.5 Razlike med spoloma v odnosu med vrstniki

Generalno gledano so vrstniške skupine deklet bolj zaupna, intimna in stalna kot pri fantih (Žlebnik 1975, 187). Pečjak in Košir (2002, 29) pišeta, da so na začetku adolescence dekliške skupine bolj zaprte, manjše in ekskluzivne kot pri fantih, kasneje v adolescenci pa postanejo pomembni tudi stiki z nasprotnim spolom.

Medvrstniški odnosi med dekleti lahko pripomorejo k večji socializaciji in razvoju intimnejših odnosov, lahko pa tudi povečajo emocionalno občutljivost do težav. Medvrstniški odnosi med fanti lahko ščitijo posameznika pred emocionalnimi težavami in pripomorejo k razvoju boljših odnosov v skupinah. Po drugi strani pa lahko fantovski medvrstniški odnosi negativno vplivajo na morebitne intimne odnose in vedenjske vzorce posameznika. Razlike med dekleti in fanti od rane mladosti in skozi adolescenco postajajo vedno bolj intenzivne (Rose in Rudolph 2006).

Rose in Rudolph (2006) navajata nekaj značilnosti odnosov z vrstniki glede na spol:

Dekleta

- interakcije v odnosih so bolj prosocialne (večja mera samorazkrivanja in pogovorov)
- večja občutljivost do stiske drugega in glede svojega mesta v prijateljskih in medvrstniških skupinah
- v širšem kontekstu medvrstniških odnosov so dekleta izpostavljena večji meri stresa
- dekleta za razliko od fantov večkrat izražajo svoja čustva in potrebo po podpori

- v kontekstu dekliških prijateljstev so posameznice deležne večje mere emocionalne podpore

Fantje

- druženje v večjih skupinah z bolj hierarhično urejenimi odnosi
- sodelovanje in druženje skozi fizično bolj zahtevne in tekmovalne aktivnosti
- večja izpostavljenost neposrednemu fizičnemu in verbalnemu nasilju vrstnikov
- uporaba humorja kot odgovor na stresne situacije
- od prijateljev fantje prejmejo manj emocionalne podpore

3.6 Povezava med odnosom v družini in odnosom do vrstnikov

Otrok v predšolski dobi je v veliki meri vezan na družino, kjer je med drugim deležen največje mere občudovanja in empatije staršev. V obdobju mladostništva imajo starši še vedno določen vpliv, a sčasoma vrstniki v čedalje večji meri pridobivajo na pomembnosti v posameznikovem življenju. Način navezovanja odnosov z vrstniki pa je odvisen tudi od prilagoditvenih zmožnosti in delovanja posameznikove družine. V družinah, kjer so že prej spremljali in spodbujali odnose otroka z vrstniki, bo proces medvrstniških odnosov potekal tudi v dobi pubertete enako. Starši bodo poznali otrokove vrstnike, kar bo tudi pomirilo starše, saj bodo videli, da se pri njihovem otroku proces odraščanja odvija podobno. Družine, ki pa so imela že od otrokove rane mladosti odklonilen odnos do vplivov zunanjega sveta, bodo potrebe po večji samostojnosti otroka v obdobju pubertete razumele kot napad na vrednote družine. Vsak poskus osamosvajanja in navezovanja stikov z vrstniki takšne družine doživljajo kot potencialno grožnjo, zato se odzovejo z dodatnimi prepovedmi in omejitvami, kar v posamezniku povzroči odpor ali pa umik. Tako kot pretirana kontrola družine pa ima posledice tudi družina, ki prekomerno poudarja individualno svobodo vsakega člana. V takšnih družinah so otroci prepuščeni sami sebi, kar lahko ima škodljive posledice še

posebej v obdobju pubertete. Posameznik lahko zaradi pomanjkanja kontrole staršev začne navezovati stike z vrstniki, s katerimi lahko prestopi tudi meje legalnega (Moškrič 2000, 37-38).

Severe (2000, 228-230) meni, da je podpora družine pomembna, tudi ko pubertetnik navezuje odnose z vrstniki. Samozavest in pozitivna samopodoba, ki jo je otrok pridobil v družinskem okolju, je namreč otrokova najboljša obramba pred morebitnim pritiskom vrstnikov. Pomembno je tudi, da je otrok v stiku s svojimi čustvi in da se lahko o njih pogovarja s svojimi vrstniki, saj se tako lažje sooči s težavami, hkrati pa spoznava, da ni sam v svojem doživljanju. Družinsko okolje je lahko tudi prostor, kjer se ob podpori razumevajočih staršev srečujejo mladostniki, ki imajo pozitiven medsebojni vpliv.

V obdobju pubertete je posameznikova želja po pripadnosti željenim vrstniškim skupinam najbolj izražena. Pritisk vrstnikov je pogosta stalnica v tem obdobju, posameznik se zato posledično začne prilagajati določenim skupinskim normam (vrstniška komformnost). Stopnja komformnosti posameznika je odvisna predvsem od njegovega okolja in značajskih potez. Posamezniki z nižjim samospoštovanjem tako izražajo višjo mero komformnosti, medtem ko posamezniki z večjo mero samospoštovanja in pozitivnejšim odnosom do odraslih ne čutijo tolikšne potrebe po prilagajanju vrstnikom. Veliko vlogo igra starševska vzgoja, saj posamezniki, ki so bili deležni avtoritativne vzgoje, ne kažejo velike mere komformnosti do vrstnikov, medtem ko velja ravno obratno za posameznike, ki so jih starši vzgajali na permisiven ali avtoritaren način (Zupančič in Svetina 2004, 604).

Možina (1999, 31-32) navaja družinske dejavnike tveganja, ki lahko spodbujajo izoliranost, trpinčenje in nesprejetost s strani vrstnikov. Navajamo jih v nadaljevanju.

- Zavračanje otroka v družini in odsotnost topline med staršema

Družina otroka skozi celoten razvoj pripravlja na vključitev v družbo. V družini otrok spoznava in sprejema socialne norme, zato je pomembna prisotnost skrbnih in toplih staršev. V okolju, kjer se otrok čuti sprejetega in varnega, je več možnosti, da bo otrok tudi v navezovanju stikov z vrstniki bolj uspešen. Otroki, ki odraščajo v čustveno stabilnem okolju, zna primerneje regulirati svoja čustva, do svojih vrstnikov pa je tudi bolj strpen. Raziskave kažejo, da na odnos z vrstniki še posebno vpliva kakovost odnosa med materjo in sinom. V družinah, kjer je mati topla in razumevajoča, je več možnosti,

da bo sin z vrstniki navezoval ustrezne medvrstniške odnose, medtem ko čustvena odsotnost matere, lahko privede do anksioznosti in večji nasilnosti sina do vrstnikov.

- Prisotnost fizičnega nasilja v družini

V družinah, kjer je prisotno fizično nasilje, lahko otrok postane napadalen in sovražen do svojih vrstnikov, saj fizično nasilje sprejema kot sredstvo, s katerim si podreja in nadzoruje šibkejše. Po drugi strani pa lahko nasilja v družini poveča otrokove frustracije in anksioznost, kar poveča možnosti, da se bo otrok med vrstniki težje vklopil in znašel v vlogi žrtve.

- Pomanjkanje pravil in kontrole otrokovega obnašanja

Smiselni disciplinski ukrepi in nadzor otrokovega obnašanja zmanjšujejo verjetnost medvrstniškega nasilja in povečujejo možnost, da bo otrok znal navezovati primerne medvrstniške odnose. Otrok, ki ga družina pretirano ščiti, ne more razviti potrebnih socialnih veščin, ki bi mu omogočale samostojno in uspešno interakcijo z vrstniki.

Medvrstniški odnosi so v času pubertete najbolj intenzivni, medtem ko se družinski odnosi lahko zaostrijo. Posamezniku ne zadošča več le interakcija znotraj družine, ampak potrebuje tudi vrstnike, s katerimi je na isti razvojni stopnji. Skozi interakcijo z vrstniki se posameznik razvija in išče svoj mesto med vrstniki, kar pa je v veliki meri povezano z družinskim okoljem. Družine, ki vzpodbujajo medvrstniške odnose in ki lažje razumejo posameznikovo potrebo po samostojnosti, imajo več možnosti, da ohranijo dobre odnose s pubertetnikom. Pretiran nadzor in nerazumevanje lahko namreč povzroči v posamezniku odpor do družinskih članov in družinskih vrednot. Tudi odnos do Boga se lahko spremeni v puberteti, saj je podoba Boga v veliki meri vezana na družinsko okolje, ki je ponavadi prva nosilka verske vzgoje.

4. ODNOS DO BOGA

Skozi zgodovino je človek Boga navajal kot neusahljiv vir ljubezni, inspiracije, umetniškega udejstvovanja in še bi lahko naštevali. Na žalost je bilo Božje ime nemalokrat tudi zlorabljeno v namene, ki ranijo človekovo dostojanstvo.

V zadnjem poglavju diplomskega dela bomo predstavili podobo družine v Svetem pismu in pomen verske vzgoje. Opisali bomo tudi odnos posameznika z Bogom v obdobju pubertete, saj se v tem času ponavadi spremeni posameznikovo dojemanje in posledično tudi odnos do Boga.

4.1 Podoba in pojem družine v Svetem pismu

Družina je prostor, kjer človek najbolj intenzivno doživlja odnose. Sorodstvena razmerja so Izraelcem omogočala, da so preživeli kot narod, hkrati pa so uspeli ohraniti svojo vero. Del identitete Izraela je vsekakor tudi razumevanje sebe kot potomcev Abrahama. V ospredju je tako odgovornost do Boga in sočloveka. Sčasoma Izrael preide iz poligamije v monogamijo. Družina oziroma »očetova hiša« je predstavljala samostojno celico in okolje, kjer se je kljub vsem izzivom ohranjalo izročilo. Za Izrael so bile značilne sorodstvene ureditve v obliki rodu, rodbine in družine. Vsako družino pa so definirali trije nameni: biološki, religiozni in ekonomski. Ločitve so bile dovoljene le v določenih primerih (Matjaž 2011, 22-25).

4.1.1 Stara zaveza

V Stari zavezi je v ospredju odnos Izraela in Boga. Izrael predstavlja izbrano ljudstvo, s katerim je Bog sklenil zavezo v dobro celotnega človeškega rodu. V 3. Mojzesovi knjigi

(v nadaljevanju MZ) in 5 MZ lahko najdemo določene predpise glede družinskega življenja. Judovska družina je bila patriarhalno urejena, otroci pa so predstavljali Božji blagoslov. Prva leta otrokovega življenja je bila v ospredju mati, kasneje pa ima zaradi verskega poučevanja pomembno vlogo oče. Spoštovanje staršev in solidarnost med sorojenci je velikokrat poudarjena. V judovstvu je bil dom vedno center verskega načina življenja (Filipič 2013, 64-65).

Jošar (1994, 67-72) piše, da v Svetem pismu temelj družine predstavlja zakonska skupnost. V 1 MZ 1,28 lahko beremo, kako Bog moža in ženo blagoslovi, določi pa jima tudi skrb za potomstvo. Družina je tako celovita šele, ko se rodijo otroci, kjer imajo bolj osrednjo vlogo moški potomci. O pomenu družine v Stari zavezi bi lahko rekli sledeče:

- družina je zagotovilo za obstoj Izraela, ki iz družine prehaja v rodove, ti pa naprej v narod,
- družina je tudi zagotovilo socialne varnosti, v katero poleg najožje družine spadata tudi hlapec in dekle,
- družina je središče verskovzgojnega dogajanja (5 MZ 6,6-7),
- družina je prostor medsebojnega spoštovanja, kjer je še posebno pomembno spoštovanje staršev, kar je najbolj povzeto s četrto Božjo zapovedjo. Odnosi v družini imajo velik pomen (Pregovori, Tobijeva knjiga ...),
- pomemben del družinskega življenja je tudi praznovanje, kjer ima posebno mesto praznik Pasha, saj se Judje na ta dan spominjajo rešitve iz Egipta.

4.1.2 Nova zaveza

V Novi zavezi je v središče dogajanja postavljen Jezus, ki s svojim likom nagovarja vsakega človeka. Dogajanje v Svetem pismu tako dobi bolj univerzalen značaj, ki ni več omejen le na Izraelce, ampak na pripadnike vseh narodov.

Jezus poudarja pomen zakona med možem in ženo (Marko 10, 8-10), družino pa ne vidi le kot biološko povezavo med družinskimi člani. Lahko bi rekli, da Jezus na nov način opredeli pomen družine, saj pravi, da so njegovi bratje, sestre in matere vsi, ki spolnjujejo Božjo voljo. Nova zaveza za družino predpostavlja, da je del normalnega človeškega življenja. Tudi v Pismih Kološanom, Efežanom in Hebrejcem lahko najdemo predpise, ki predpisujejo dolžnosti v zakonskem odnosu in otrok (Jošar 1994, 70-72).

Matjaž (2011, 25) piše, da sta v Novi zavezi uporabljani predvsem dve besedi, ki označujeta družino, in sicer oikos (hiša) in patria (rodbina). Hiša je bila tudi prostor, ker se je uresničevala verska praksa, kot je oznanjevanje, lomljenje kruha, krščevanje in kateheza.

4.2 Verska vzgoja

Don Antonio Mazzi pravi: *»Otroku ne nudimo verske vzgoje, vse dokler ne odraste, ko se lahko sam odloči; po isti logiki se ne bi učil maternega jezika. In tako bo kot odrasel raje govoril bantu.«* (Astori in Astrei 2009, 239).

Vzgoja otrok v veri za vernike predstavlja bistven del vzgojno-pedagoškega procesa. Pri verski vzgoji je predvsem pomemben zgled staršev in uresničevanje verske prakse. S pojavom sekularizacije se verska vzgoja vedno bolj omejuje na domače okolje, kar pomeni dodaten pritisk za starše (Kaštrun 2012, 11-15).

Sraka (1999, 34-35) poudarja, da je vzgoja v veri pomembno vpliva na otrokov celostni razvoj, saj pospešuje razcvet Božjega življenja v človeku. Nosilci verske vzgoje so družina, občestvo v župniji, v nekaterih državah tudi šola. Otrok je preko kateheze deležen verske izkušnje, kjer lahko včasih celo preseže svoje starše, zato je pomembno, da so tudi starši odprti za duhovno rast.

Religiozna vzgoja pomeni predvsem vzgajati odgovorno in celovito, kar je cilj vsake vzgoje. Pomembno je, da starši otroku pokažejo, da vztrajajo v veri kljub težavam in

izzivom, s katerimi se srečujejo na poti. Paziti je treba, da starši v pretirani želji otroka ne prenasitijo s pobožnostjo, saj lahko to ovira njegovo svobodno razmišljanje in presojanje (Klešivar in Škrabl 1993, 97-100).

Slatinek (2005, 73-76) piše, da je krst začetek verske vzgoje. Pomembna so predvsem prva leta otrokovega življenja, saj je takrat otrok deležen glavnih smernic vzgoje. Nekateri starši nehote (preobremenjenost, prelaganje verske vzgoje na verske ustanove) zanemarjajo vzgojo otrok v veri. Spet drugi starši zavestno svojih otrok ne vzgajajo v veri, kar predstavlja problem v sodobnih krščanskih družinah. Rimska rota navaja tri primere zavestnega izključevanja verske vzgoje:

- izključevanje verske vzgoje, ker želijo starši otroku pustiti, da se sam odloči glede vere; razlog za to je lahko zelo stroga verska vzgoja staršev v otroštvu,
- nekateri starši skrb za versko vzgojo prelagajo na druge institucije, saj jih verska vzgoja ne zanima,
- starši, ki so do vere in Cerkve sovražno razpoloženi; takšnih primerih govorimo o hoteni izključitvi verske vzgoje.

Verska vzgoja mora predvsem biti v domeni obeh staršev, saj vsak izmed njiju na svoj način pripomore k bolj celoviti predstavi o Bogu. Ponavadi so prve podobe Boga vezane ravno na lik očeta, zato je pomembno, da v procesu religiozne vzgoje oče ni odsoten (Klešivar in Škrabl 1993, 141-142).

V Sloveniji tematiko verske vzgoje otrok obravnava Zakon o verski svobodi (ZVS). 10. člen omenjenega zakona navaja:

»1) Starši imajo pravico, da vzgajajo svoje otroke v skladu s svojim verskim prepričanjem. Pri tem morajo upoštevati njihovo telesno in duševno nedotakljivost.

2) Otrok, ki je dopolnil 15 let, ima pravico, da sam sprejema odločitve, povezane z versko svobodo.« (»Zakon o verski svobodi (ZVS)«, v: *Uradni list RS*, št. 14/07, 16. februar 2007, <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200714&objava=599> (pridobljeno 27. julij 2016).

Drugi vatikanski koncil poudarja, da so starši tisti, ki so otrokom dali življenje in zato so prvi in glavni vzgojitelji. Naloga staršev je, da ustvarijo družinsko vzdušje, kjer je

prisotna ljubezen do Boga in bližnjega. Starši se morajo zavedati pomena vzgoje, hkrati pa morajo delež vzgojne naloge prepustiti tudi šolam itd. Koncil poudarja tudi, da imajo vsi božji otroci pravico do krščanske vzgoje (*Koncilski odloki: konstitucije, odloki, izjave, poslanice 2. vatikanskega vesoljnega cerkvenega zbora (1962-1965)* 2004, 336-338).

Dejstvo je, da vsak vidik vzgoje otroka zaznamuje, saj do neke mere vpliva tudi na njegove bodoče odločitve. Tudi verska vzgoja je pomemben del, ki pomaga sooblikovati človekovo identiteto. Morda je ravno puberteta čas, ko se vplivi verske vzgoje tudi bolj konkretno pokažejo.

4.3 Odnos pubertetnika z Bogom

Čas pospešenega razvoja za pubertetnika odpira mnogo vprašanj. Življenjske resnice so naenkrat stvar razprave, kar starši težko razumejo.

Gostečnik (2006, 344) navaja, da mladostnik v obdobju adolescence v iskanju smisla tudi starše začne dojemati na nov način, kar lahko vpliva tudi na njegovo podobo o Bogu. V primeru, da je mladostnikova podoba staršev povezana s podobo Boga, lahko mladostnik v svojem uporništvu zavrže tudi Boga. V tem obdobju je mladostnikov odnos in podoba do Boga že dokaj kompleksen, kažejo pa se tudi temeljne značilnosti, ki bodo osnova za prihajajoča življenjska obdobja. Mladostnik lahko Bogu tudi pripisuje kvalitete, ki bi jih rad videl pri prijateljih, zato fantje pogosto idealizirajo Boga, medtem ko dekleta poudarjajo bolj ljubeče kvalitete Boga.

V obdobju pubertete so konflikti med starši in otroci del vsakdana. Hitre telesne in psihološke spremembe pubertetnika starše nemalokrat presenetijo, zato je še toliko bolj pomembno razumevanje in sprejemanje staršev. V Svetem pismu evangelist Luka (Lk 2,41-52) nudi zanimiv vpogled v življenje svete družine, kjer podoba dvanajstletnega Jezusa v določenih potezah predstavlja tudi izzive današnje družine. V odlomku lahko začutimo strah in skrb Jožefa in Marije, ki Jezusa iščeta tri dni. Ko ga naposled najdeta,

spoznata, da Jezus ni več le njun otrok, ampak odrasla oseba v nastajanju. Komunikacija med njimi kaže na povezanost in hkrati tudi težnjo današnjega pubertetnika po osamosvojitvi in sprejemanju (Gerjolj 2003, 8).

V puberteti mladostnik doseže vrhunec samostojnega razlikovanja, kaj je greh in kaj ne. Njegova osebna odgovornost se v teološkem vidiku poveča (Klevišar in Škrabl 1993, 121-122).

Mladostnik v obdobju pubertete lahko kaže brezbriznost do vere, lahko pa se zgodi kvantitativen preskok v poglobitvi vere. Vprašanja, ki se dotikajo Boga, so tako še posebno aktualna v času birme, ki za mladostnika predstavlja poseben iniciacijski obred. Pubertetnik tako vstopa v osebni dialog z Bogom, ki pa ni brez napetosti. Zaradi negotovosti obstoja Boga pubertetnik velikokrat čuti nepovezanost v odnosu z njim, lahko pa ga motijo tudi obveznosti, ki so povezane z versko vzgojo (verouk, obisk nedeljske maše ...). Pomemben dejavnik pri poglobljanju vere je tudi odnos staršev do Boga, saj s svojim zgledom mladostniku odgovarjajo na mnoga vprašanja, ki presegajo materialni svet (Kaštrun 2012, 146-150).

Vsak posameznik ima drugačen odnos do Boga, ki se skozi različna življenjska obdobja spreminja. Veliko vlogo igra primarno družinsko okolje posameznika, saj ravno v družini posameznik prejme prve podobe o Bogu. Obdobje pubertete tako na novo opredeli tudi posameznikov odnos do Boga, ki je potem bolj kompleksen in ne več tako enodimenzionalen.

Judovstvo in krščanstvo pomembne verske obrede postavljata ravno v obdobje pubertete (birma, v judovstvu bar (bat) micvah). Tako na nek način priznava avtonomijo mladega človeka, ki v obdobju pubertete ne le fizično, ampak predvsem osebnostno napreduje.

ZAKLJUČEK

Vsak posameznik je produkt svojega okolja, zato ima družina poglavitno vlogo, saj za otroka predstavlja primarno in glavno okolje, v katerem je otrok deležen prve socializacije. Skozi odnose v družini se otrok uči tudi odnosov z drugimi ljudmi, zato je zdravo in toplo družinsko okolje nujno potrebno.

Vsako razvojno obdobje otroka pomeni za družino veliko mero prilagajanja in razumevanja. Obdobje pubertete pa zahteva še posebno pozornost staršev, saj je takrat njihov otrok zaradi hitrih telesnih in psihosocialnih sprememb še bolj občutljiv.

Družinsko okolje, ki je že pred puberteto otroku nudilo stabilnost, občutek varnosti in sprejetosti, se bo lažje prilagodilo in spoprijelo z izzivi, ki jih prinaša puberteta. Starši, ki otroka čutijo, tudi lažje razumejo in spoštujejo otrokovo potrebo po avtonomiji v puberteti.

Vpliv družinskega okolja in odnosov se kaže tudi v načinu posameznikove interakcije z vrstniki. Posameznik, ki je v družini prejel potrebne socialne veščine in ob pomoči družinskih članov uspel zgraditi pozitivno samopodobo in samozavest, bo tudi v medvrstniških odnosih bolj uspešen in sprejet. Znal bo spoštovati meje dopustnega, lažje se bo spopadal s stresnimi situacijami, v medvrstniških skupinah pa bo lažje našel primerno mesto zase.

Starši, ki v času pubertete uspešno krmarijo med starševsko avtoriteto in potrebo mladostnika po samostojnosti, lažje negujejo dobre odnose v družini. Posameznik, ki pa bo tudi v obdobju pubertete deležen permisivne ali avtoritarne vzgoje, lahko v skrajnem primeru zapade v slabo družbo, kar lahko ima tudi bolj daljnosežne posledice.

Družine, ki otrokom uspešno predajajo vrednote in hkrati razumejo pomembnost prilagajanja, imajo več možnosti, da bodo njihovi pubertetniki bolje prenašali vrstniške pritiske, kazali pa bodo tudi manjšo mero komformnosti.

POVZETEK

V diplomskem delu smo predstavili povezavo med odnosi v družini in odnosi med vrstniki. Ugotovili smo, da je družina osnovni steber, na katerem sloni vsaka družba. V družinskem okolju se uresničuje več funkcij, ki na edinstven način vplivajo na njihove družinske člane.

Vpliv družinskega okolja tako igra bistveno vlogo pri pridobivanju socialnih veščin, ki jih otrok potrebuje, ko navezuje stike z drugimi ljudmi izven družine. Obdobje pubertete ni le čas pospešenih fizičnih sprememb, ampak tudi čas skokovitih sprememb v obnašanju in dojemanju posameznika, ki vedno bolj išče, predvsem pa potrebuje odnose z vrstniki. Tako posameznik, ki ni deležen podpornega sistema družine, ne more zgraditi potrebne samozavesti, ki je potrebna za kakovostne odnose z vrstniki. V družinah, kjer pa že od otroštva spodbujajo in podpirajo svojega otroka, bo tudi obdobje pubertete manj konfliktno, predvsem pa bo njihov otrok zaradi pozitivne podobe družinskih odnosov bolj samozavesten in uspešen v medvrstniških odnosih.

V diplomskem delu smo izpostavili tudi razlike med vrstniki glede na spol. Dekleta v medvrstniških odnosih kažejo večjo mero emocionalne podpore in komunikacije, medtem ko so odnosi med fanti bolj hierarhično urejeni in vključujejo tudi utrjevanje odnosov preko fizičnih dejavnosti. Ne glede na spol pa ostaja dejstvo, da vrstniki za posameznika v obdobju pubertete predstavljajo pomemben vir emocionalne podpore, ki v določenih pogledih tudi prevzamejo nekatere naloge, ki jih je do pubertete opravljala družina.

Ključne besede: družina, odnosi v družini, družinsko vzdušje, socialne veščine, odnosi med vrstniki, pritisk vrstnikov, adolescenca, puberteta, odnos do Boga.

SUMMARY

The thesis represents the correlation between relations within the family and those among peers. It was established that the family forms the basic pillar of any society. Within the family environment there are several functions which influence the family members in a unique way.

Family environment has a crucial part in gaining social skills that a child needs when establishing contacts with other people outside the family. The period of puberty is not only the time of accelerated physical changes, but also the time of rapid changes in behaviour and perception of an individual who seeks more and more and mostly needs peer relations. An individual who does not benefit from the supporting family system cannot develop proper self-esteem needed for quality peer relations. In families where the child is encouraged and supported from childhood onwards, the period of puberty involves less conflicts and the child due to its positive image of family relations, becomes more self-confident and successful in peer relations.

The thesis also draws attention to peer differences according to gender. In intra-peer relations girls show a greater amount of emotional support and communication, while the relations between boys are structured more in the form of hierarchy and include firming relations through physical activities. Regardless of gender, the fact remains that peers represent a source of emotional support to every individual in the period of puberty and in certain aspects they also take over some of the functions that previously were in the domain of the family.

Key words: family, family relations, family atmosphere, social skills, peer relations, peer pressure, adolescence, puberty, relation to God.

REFERENCE

- Andolšek Jeras, Lidija. *Za družino in dom*. 1968. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Asteri, Gianni, in Astrei Antonella. 2009. *Starševske zmote*. Celje: Društvo Mohorjeva družba in Celjska Mohorjeva družba.
- Baliž, Gregor. 2011. Najstniki najbolj izpostavljeni na socialnih omrežjih. 18. april 2011. <http://www.finance.si/309664?cctest&> (pridobljeno 26. julij 2016).
- Bergant, Milica. 1981. *Družina-zakon-ljubezen na razpotjih*. Ljubljana: Zavod SR Slovenije za šolstvo.
- Braconnier, Alain. 2005. *Kako razumeti mladostnika*. Tržič: Učila International.
- Dekleva, Bojan. 1983. Vrstniške skupine mladostnikov in socialno delo: v okviru kazenskega pravosodja. *Socialno delo* 22, št. 2: 1-22.
- Fenwick, Elizabeth, in Tony Smith. 1997. *Adolescenca – priročnik preživetja za starše in mladostnike*. Ljubljana: Kres.
- Filipič, Mirjana. 2013. *Judovstvo*. Skripta. Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Gerjolj, Stanko. 2003. Puberteta v sveti družini. *Naša družina*, št. 1: 8.
- Gostečnik, Christian. 1998. *Ne grenite svojih otrok*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski center.
- Gostečnik, Christian. 2006. *Neustavljivo hrepenenje*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- Horvat, Ludvik, in Lidija Magajna. 1987. *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Hudej, Vesna. 2003. Odnosi v družini. *Vzgoja: revija za učitelje, vzgojitelje in starše*, 5, št. 18=2: 41-42.

Inštitut Frana Ramovša ZRC SAZU. Slovar Slovenskega knjižnega jezika. 24. maj 2000. <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (pridobljeno 4. julij 2016).

Jambrek, Peter. 1992. *Uvod v sociologijo*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Jošar, Ludvik. 1994. Biblični pogled na družino. *V edinosti : ekumenski zbornik ... : [glasilo apostolstva in bratovščine sv. Cirila in Metoda]* 49: 67-72.

Juhant, Janez. 1999. Vrednote v vzgoji. *Tretji dan: krščanska revija za duhovnost in kulturo* 28, št. 3: 29-33.

Kang, Shimi K. 2016. *Delfinja vzgoja: Kako vzgojiti zdrave, zadovoljne in motivirane otroke, ne da bi se vam bilo treba spremeniti v tigr*. Radovljica: Didakta.

Kastrun, Danijel. 2012. *Vzgoja za nebesa*. Ljubljana: Družina.

Kersnik, Janko. 2007. *Osnove družinske medicine*. Maribor: Univerza v Mariboru, Medicinska fakulteta.

Klešivar, Metka, in France Škrabl. 1993. *Verska vzgoja otrok*. Ljubljana: Katehetski center-Knjižice.

Kompan Erzar, Katarina. 2003. *Skrita moč družine*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.

Kompan Erzar, Katarina. 2010. Družina – edinstven prostor. *Naša družina: mesečna priloga tednika Družina*, št. 3: 14-15.

Koncilski odloki: konstitucije, odloki, izjave, poslanice 2. vatikanskega vesoljnega cerkvenega zbora (1962-1965): slovenski prevod s splošnim uvodom in posebnimi uvodi k posameznim dokumentom. 2004. Ljubljana: Družina.

Kovač, Jernej. 2010. Soodvisnost, najpogostejša družinska bolezen. *Dnevnik*, 20. avgust. <https://www.dnevnik.si/1042383937> (pridobljeno 10. julij 2016).

Lepičnik Vodopivec, Jurka. 1996. *Med starši in vzgojitelji ni mogoče ne komunicirati*. Ljubljana: Misch, Oblak in Schwarz.

Matjaž, Maksimilijan. 2011. *Biblični in odrešenjski vidik družine in medosebnih odnosov, izbrana poglavja biblične antropologije za program Zakonske in družinske*

študije. April 2011. http://www.eksegeza.net/web/images/stories/e-gradivo/Studij/ZDS_skript_april_2011.pdf (pridobljeno 28. julij 2016).

Moškrič, Bojana. 2000. Mladostnik, družina, osamosvajanje. *Panika: širimo psihološka obzorja* 5, 1: 37-38.

Možina, Jožica. 1998. Vrstniki in vloga družine. *Otrok in družina*, št. 1: 31-32.

Musek, Janek. 1995. *Ljubezen, družina, vrednote*. Ljubljana: Educy.

Papalia, Diane, Sally Wendkos Olds in Ruth Duskin Feldman. 2003. *Otrokov svet: Otrokov razvoj od spočetja do konca mladostništva*. Ljubljana: Educy.

Pečjak, Sonja, in Katja Košir. 2002. *Poglavja iz pedagoške psihologije: izbrane teme*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za psihologijo.

Pediček, Franc. 1966. *Puberteta – drugo rojstvo*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Pesjak, Katja, Tanja Renner in Janko Kersnik. Zgodovina družine od 19. do 21. stoletja. V: Rade Iljaž, Janko Kersnik in Helena Turk, ur. *Družinska medicina v skupnosti: učno gradivo za 23. učne delavnice za zdravnike družinske medicine 2006*, Združenje zdravnikov družinske medicine SZD, 99-105. Ljubljana: Združenje zdravnikov družinske medicine SZD.

Pogled družinski in terapevtski center. 2014. Odrasli otroci disfunkcionalnih družin - Kdo smo? 19. september 2014. <http://www.pogled.si/odrasli-otroci/2014/09/19/odrasli-otroci-disfunkcionalnih-dru%C5%BEin-uvod/> (pridobljeno 8. julij 2016).

Poljšak Škraban, Olga. 2004. *Obdobje adolescence in razvoj osebnosti: izbrane teme*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani.

Potočnik, Vinko. 2010. Zdrave družine - zdrava družba. *Naša družina: mesečna priloga tednika Družina*, št. 3:12.

Ramovš, Jože. 1986. *Alkoholno omamljen*. Celje: Mohorjeva družba.

Ramovš, Jože. 2010. Otroci odraščajo. *Naša družina: mesečna priloga tednika Družina*, št. 3: 20.

- Renner, Tanja, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek. 2006. *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Repič, Tanja. 2008. *Nemi kriki spolne zlorabe in novo upanje*. Celje: Društvo Mohorjeva družba, Celjska Mohorjeva družba.
- Rose, Amanda J., in Rudolph, Karen D. 2006. A Review of Sex Differences in Peer Relationship Processes: Potential Trade-offs for the Emotional and Behavioral Development of Girls and Boys. *Psychol Bull* 132, št 1: 98–131. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3160171/> (pridobljeno 27. julij 2016).
- Rotar-Pavlič, Danica, in Katja Pesjak. Družina. V: Igor Švab in Danica Rotar-Pavlič, ur. *Družinska medicina: učbenik, 2012, Združenje zdravnikov družinske medicine*, 299-310. Ljubljana: Združenje zdravnikov družinske medicine.
- Satir, Virginia. 1995. *Družina za naš čas*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Selič, Polona. Nasilje v družini. V: Igor Švab in Danica Rotar-Pavlič, ur. *Družinska medicina: učbenik, 2012, Združenje zdravnikov družinske medicine*, 311-325. Ljubljana: Združenje zdravnikov družinske medicine.
- Severe, Sal. 2000. *Ljubezen ni dovolj: preprosta načela dobre vzgoje*. Tržič: Učila.
- Siegel, Daniel. 2014. *Vihar v glavi: moč najstniških možganov*. Domžale. Družinski in terapevtski center Pogled.
- Slatinek, Stanislav. 2005. *Zakon, ki ga ni bilo*. Maribor: Slomškova založba.
- Sraka, Marija. 1999. Kaj je verska vzgoja. *Vzgoja: revija za učitelje, vzgojitelje in starše* 1: 34-35.
- Stein, Henry T. 2016. The Impact of Family Atmospheres on Children. San Francisco: Alfred Adler Institute of Northwestern Washington. <http://www.adlerian.us/atmosph.htm> (pridobljeno 11. julij 2016).
- Steiner, Tjaša. 1999. Prijatelji in prijateljstvo. *Otrok in družina*, št. 3: 30-31.
- Tomori, Martina. 1994. *Knjiga o družini*. Ljubljana: EWO.

Ule, Mirjana. 2008. *Za vedno mladi? Socialna psihologija odrasčanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Ule, Marijana. 1995. Prehodnost mladosti. V: Aleš Pogačnik, ur. *Prihodnost mladine*, 16-18. Ljubljana: Ministrstvo za šolo in šport, Urad republike Slovenije za mladino.

Ule, Mirjana. 2003. Mladost kot psihosocialni moratorij. V: Marjana Ule in Metka Kuhar, ur. 2003. *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*, 29-32. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Varnost na spletu. 2015. Nevarnosti socialnih omrežij. 30. november 2015. <http://www.varnostnaspletu.si/nevarnosti-socialnih-omrezji/> (27. julij 2016).

Victor Valley College. 1999. Roles of the Peer Group. http://www.vvc.edu/academic/child_development/droege/ht/course2/faculty/lecture/cd6lectpeerrole.html (pridobljeno 25. julija 2016).

»Zakon o verski svobodi (ZVS).« V: *Uradni list RS*, št. 14/07, 16. februar 2007. <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200714&objava=599> (pridobljeno 27. julij 2016).

Zupančič, Maja. 2000. Adolescenca – prehod med otroštvom in odraslostjo. *Panika: širimo psihološka obzorja* 5, št. 1:2-6.

Zupančič, Maja, in Svetina, Matija. 2004. Socialni razvoj v mladostništvu. V: Ljubica Marjanovič Umek in Maja Zupančič, ur. *Razvojna psihologija*, 589-633. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

Židan, Alojzija. 1995. Značilnosti adolescentnega obdobja: sprejemanje standarda srednješolskih družboslovnih znanj. *Teorija in praksa: družboslovna revija* 32 št. 3/4: 330-336.

Žlebnik, Leon. 1975. *Psihologija otroka in mladostnika: del III – Adolescenca in mladost*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Žmuc-Tomori, Martina. 1985. Sociološki vidiki adolescence. *Otrok in družina* 34, št. 1: 36.

Žmuc-Tomori, Martina. 1985. Vrstniki in njihov pomen za socializacijo mladostnika.
Otrok in družina 34, št. 1: 37.